

належність знярядь до того чи іншого шару, бо вважав їх одночасними.

Такі висновки можна зробити зараз на основі дослідження мустьєрських пам'яток східної частини Криму. Безперечно, вони ще потребують докладнішого вивчення.

ю. г. колосов

Многослойная мустьерская стоянка

Заскальное V

Резюме

В 1970 г. Крымская палеолитическая экспедиция приступила к стационарным исследованиям ряда стоянок мустьерского времени в восточной части Крыма вблизи Белогорска, у скалы Ак-Кая. Были начаты раскопки стоянок Заскальное V и Ак-Кая III. В результате раскопок первой стоянки обнаружено четыре культурных слоя мустьерского времени. Нижний (IV) слой предварительно можно отнести к варианту микромустье с традицией двусторонней обработки, а три верхние отвечают мустье с двусторонней обработкой. На основании характерных серий кремневых орудий из трех верхних слоев Заскальное V из культурного слоя Ак-Кая III, а также сборов с ряда других мустьерских стоянок и местонахождений района скалы Ак-Кая можно выделить первую для Крыма мустьерскую культуру под названием Ак-Кайская.

М. І. ГЛАДКИХ

Крем'яний інвентар

пізньопалеолітичного поселення Межиріч

Пізньопалеолітичне поселення Межиріч розташоване в с. Межиріч Канівського району Черкаської області. Воно було відкрите в 1965 р. і досліджувалось І. Г. Підопличком у 1966 р.¹ Внаслідок розкопок на площі 53 м² виявлено розвал круглого житла з кісток мамонта. Оброблений кремій зосереджений на площі житла і двох скупчень попелу поблизу нього. Трапляються також поодинокі знахідки кременю. В середині житла він розміщений на «точку» (місце розщеплення кременів) і рівномірно на підлозі. Вдалося простежити деякі особливості у розташуванні окремих категорій інвентаря. Так, на самому «точку» знайдено три нуклеуси з 16 зібраних на площі квадрата та багато реберчастих відколків. Серед 17 виробів з вторинною обробкою, знайдених на «точку», налічується 11 скребачок і 2 різці. Ступінь насиченості культурного шару знахідками високий: на 1 м² площі розкопу їх припадає 150—250.

Колекція крем'яних виробів складається з 4518 добре збережених предметів (див. табл. 1). Здебільшого кремій не патинований, і лише деякі вироби покриті легкою голубуватою патиною. Сировиною був жовневий кремій трьох сортів: чорний, сірий (різних відтінків), кольоровий. Останній мешканці поселення одержували з жовнів нерівномірного забарвлення (від чорного всередині до світло-коричневого на поверхні). Ці різновиди використовувались однаковою мірою, з незначним переважанням кременю чорного кольору. 10% кременю мають вторинну обробку.

Техніка розщеплення кременю характеризується високим рівнем використання сировини; цілих невикористаних жовнів на поселенні не виявлено. Мало знайдено нуклеїдних уламків і облупнів. Кількість нуклеїдів досить велика, хоч вони становлять тільки 1,6% всього інвен-

¹ И. Г. Подопличко. Позднепалеолитические жилища из костей мамонта на Украине. К., 1969, стор. 111—144.

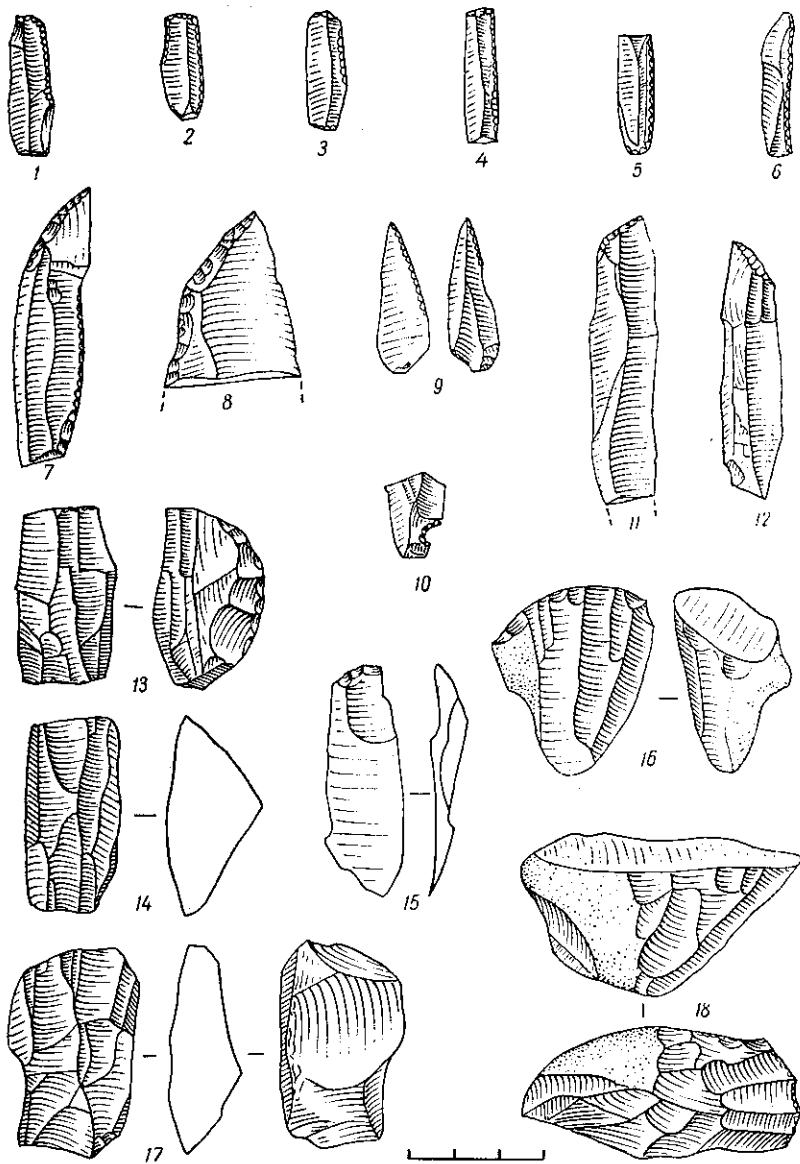

Рис. 1. Крем'яний інвентар пізньопалеолітичного поселення Межиріч:
 1—6 — мікропластини з притупленим краєм; 7—9 — вістря; 10 — скобель; 11, 12 —
 пластини зі скошеним кінцем; 13, 14, 16—18 — нуклеуси; 15 — пластинка з підтесу-
 ванням основи черевця.

таря. Звичайні розміри нуклеусів — 4—6 см. Здебільшого у них на спинці зберігається жовтве покриття. Ударні площадки, як правило, рівні. Переважають двоплощинні нуклеуси (рис. 1, 13, 14, 17), зокрема однобічні (27 екземплярів), із суміжними робочими поверхнями (7) і двобічні (2). За формою однобічні діляться на призматичні — 14, підпрямокутні — 9, підовальні — 1. Крім того три мають робочу поверхню на вузькій грані відколка. Серед 10 двоплощинних нуклеусів з суміжними ударними площадками є шість екземплярів, у яких ударні площадки й робоча поверхня розташовані на різних ділянках і не зв'язані між собою. Робоча поверхня чотирьох екземплярів використовувалась як вторина ударна площадка.

З одноплощинних нуклеусів (рис. 1, 16, 18) — 13 конічних, 3 призматичні, 4 підпрямокутні, 2 підтрикутні, 1 підклиновидний; робочі поверхні чотирьох знарядь розташовані на вузьких гранях. Два конічних нуклеуси, у яких робоча поверхня займає майже весь периметр, за формою наближаються до олівцевидних. Загалом для виробів характерна незначна опуклість робочої поверхні. Типових плоских нуклеусів у комплексі не виявлено.

Серед знарядь найбільше різців, їх довжина коливається від 3 до 6 см. Більшість виробів зроблено на пластинах, незначна кількість — на реберчастих відколках. З відщепів і заготовок інших типів виготовлено 13 знарядь.

Прості різці (рис. 2, 8—11, 14, 16) у 65 випадках з 149 мають зламану основу. В оформленні характерне багаторазове підправлення ріжучого краю знаряддя, про що свідчить переважання вторинних різцевих відщепків над первинними. Інколи траплялось, що відколок знімав не тонкий відщепок по краю заготовки, а розколював її навпіл, в результаті чого знаряддя ставало схожим на масивний різцевий відщепок (рис. 2, 10). Для простих бокових різців властива незначна кількість (19) виробів з ретушшю, що спускається на довгий край заготовки. Інколи бокові різці переоформлялись у кутові за допомогою поперечного різцевого скола. Лише два різці з виїмкою на кінці.

Серед подвійних, здебільшого бокових різців, більше третини має відколки на одному довгому краї заготовки (рис. 2, 13). У трьох виробів підтесане також черевце. Разом з ретушшю, нанесеною збоку спинки, це загострює кінець знаряддя (рис. 2, 15).

Друге місце за чисельністю належить скребачкам. Серед них переважають одноплезові (рис. 2, 1—5), частина яких має трохи скошене лезо. Заготовками для скребачок були пластини і пластинчасті відщепи. Типові відщепи, що застосовувались для цього, становлять $\frac{1}{8}$ від загальної кількості використаних заготовок. Прості кінцеві скребачки, як і різці, часто мають обламачу основу (53 з 111). Їх довжина коливається в межах 1—5 см, а цілих виробів — 2,3—6,5 см, більшість з них завдовжки 3—4 см. Виділено чотири знаряддя з ретушшю не на всій ширині заготовки, внаслідок чого на одному з кутів залишається «шип» (рис. 2, 3, 4). Їх не можна зараховувати до незавершених знарядь. Крім межирізького комплексу вони є серед матеріалів Пушкарів I.

Подвійні скребачки (рис. 2, 6, 7) виготовлені на уламках ножевидних пластин укорочених пропорцій. Три вироби завдовжки менші, ніж завширшки. Чотири простих і одна подвійна скребачки мають пошкоджені серединні, найбільш опуклі ділянки леза, що сталося, напевно, внаслідок інтенсивного тиску на знаряддя під час роботи. Скребачки-різці (рис. 2, 17) звичайно являють собою комбінацію бокового різця і простої опуклої скребачки.

В інвентарі стоянки чимало мікропластинок з притупленим краєм (рис. 1, 1—6). Заготовки для них — це правильні невеличкі пластинки з паралельними краями. Довжина цілих виробів 2,5—4 см при ширині 0,4—1 см. Здебільшого вони завширшки 0,5—0,7 см. Ретуш, що, як пра-

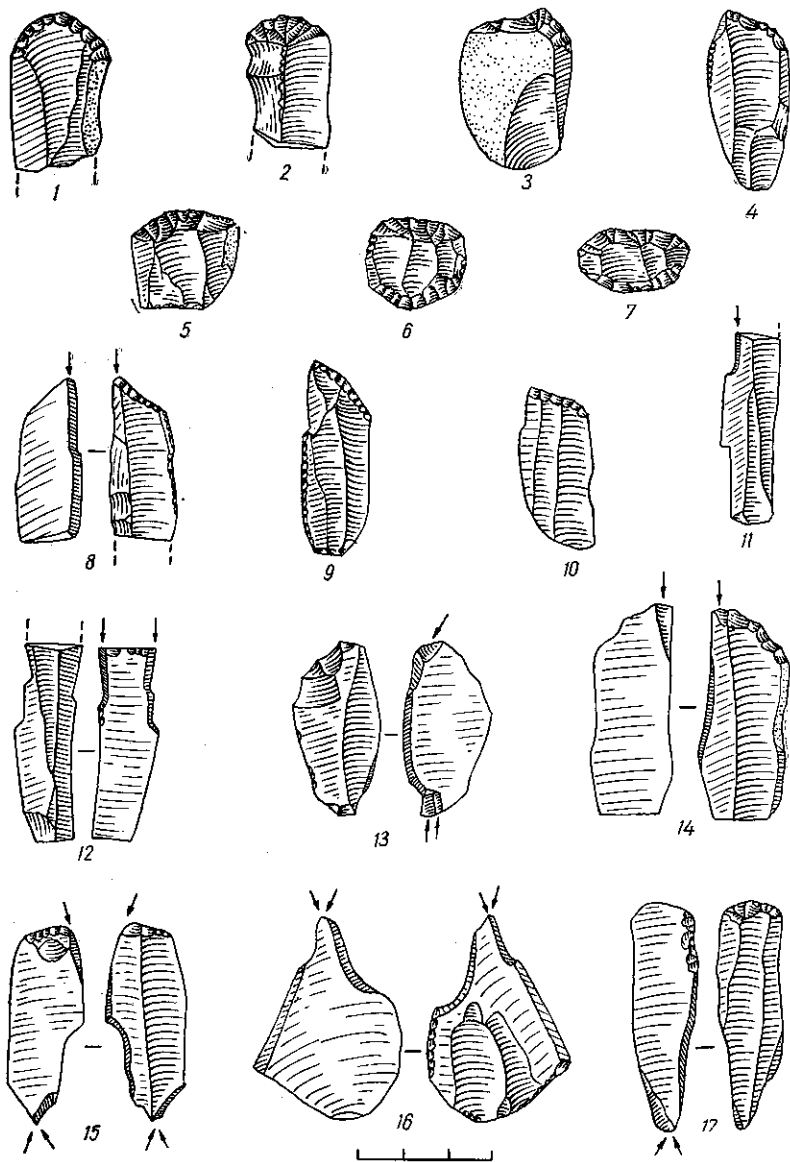

Рис. 2. Крем'яний інвентар пізньопалеолітичного поселення Межиріч:
1-7 — скребачки; 8-16 — різці; 17 — скребачка-різець.

вило, знімає край заготовки, на черевці буває дуже рідко. Майже третина цих виробів прямокутної форми (рис. 1, 2, 4). У них зрізані під прямим кутом кінець і основа заготовки, інколи тільки кінець, якщо природна форма основи не потребує додаткової обробки. Інші екземпляри цієї групи — прості пластинки з повністю або частково ретушованими краями. У дев'яти виробів ретуш заходить на основу, знімаючи п'ятку (рис. 1, 5) і лише у шести з них розташовується на двох краях. Мікровістер не виявлено.

Звичайні вістря складають досить виразну серію (рис. 1. 7—9), у якій переважають так звані ріжучі — асиметричні, ретушовані з одного краю (рис. 1, 7—8). Лише одне з цих знарядь має прямий край, загострений ретушшю. Вони виготовлені на звичайній пластині, в одному випадку — на грубій реберчастій. Довжина цілих виробів — від 4 до

6 см, три довжиною 2,5—5,5 см з обламаною основою. У трьох симетричних вістер кінці оформлені протилежною ретушю (рис. 1, 9). Вони виготовлені на цілих пластинах довжиною 3,5; 4,5; 7,3 см. У двох випадках жальця виробів зламані. До цієї групи близькі пластинки зі скошеним кінцем (рис. 1, 11, 12). Їх довжина 2,7—6,3 см, кінець навкіс зрізаний крутою, притупляючою ретушю. У одній пластинки він крім того ретушований з боку червця.

Таблиця 1
Чисельне співвідношення інвентарних груп колекції поселення Межиріч

Інвентарні групи	Кількість
Різці бокові	82
» серединні	36
» на зламаній пластині	20
» кутові	11
» подвійні	35
Скребачки прості	111
» подвійні	22
Скребачки-різці	13
Мікропластини з притупленим краєм прості	34
» » » прямо- кутні	16
Вістря асиметричні	9
» симетричні	3
Пластини зі скошеним кінцем	10
Скобелі на пластинах	7
» на відщепях	1
Проколки	1
Пластини з підтесаною основою червця	3
Відщепи ретушовані	5
Пластини ретушовані	33
Відбійники	4
Відщепи з слідами використання	9
Пластини з слідами використання	95
Всього знарядь	560
Уламки кременю	59
Нуклевидні уламки	8
Облупні	4
Нуклеуси двоплощинні	46
» одноплощинні	27
Уламки нуклеусів	9
Поздовжні відколки з нуклеусів	18
Поперечні відколки	11
Реберчасті відколки	181
Відщепи та лусочки	1719
Пластини	1801
Різцеві відщепки первинні	26
» » вторинні	49
Всього відходів виробництва	3958
Разом	4518

Інші типи знарядь нечисельні. З восьми скобелів один зроблено на відщепі, а сім на пластинах (рис. 1, 10), де виїмка розташована по краю і лише в одному випадку на кінці, в двох — виїмки оформлені з боку червця. Проколка знайдена лише одна — на пластині довжиною 4 см. Знаряддя має характерне жальце з заплічками. На трьох пластинах підтесана основа червця (рис. 1, 15). Ударний горбик у них знятий широким фасом — по всій ширині пластини, з легкою підправкою.

Інвентар поселення з його подвійними скребачками і плескатими нуклеусами датується кінцем пізнього палеоліту і синхронізується з

пам'ятками суміжних територій (Гінці, Бугорок, Добранічівка). Культурна своєрідність пам'ятки визначається співіснуванням у комплексі прямокутних вкладишів та асиметричних вістер з ретушшю по одному краю. Аналогічне співіснування зафіксовано в інвентарі деяких більш ранніх стоянок лісової зони України — Погон, Ключи, Пушкарі I, які разом з Межиричем утворюють єдину генетичну лінію розвитку пізньопалеолітичної культури.

М. М. ГЛАДКИХ

Кремниевый инвентарь позднепалеолитического поселения Межирич

Резюме

Позднепалеолитическое поселение Межирич, исследуемое И. Г. Пидопличко, получило известность в среде палеолитоведов благодаря, главным образом, жилищу со своеобразной обкладкой из нижних челюстей мамонтов. В меньшей мере известен каменный инвентарь поселения. Целью данной статьи является публикация коллекции кремневых изделий, собранных за время раскопок в 1966 году. Анализ коллекции, для которой характерно сочетание прямоугольных вкладышей и асимметричных острий с ретушью по одному краю, позволяет говорить о ее генетическом родстве с более ранними комплексами Среднего Приднепровья — Пушкари I, Ключи, Погон.

Н. О. ЛЕЙПУНЬСКА

Методика класифікації амфорного матеріалу

Амфори та їх фрагменти — найбільш поширена категорія знахідок античних городищ. У Північному Причорномор'ї вони були у побуті з часу заснування грецьких колоній до середньовіччя. Тривале існування амфор, чисельність місць їх виробництва і масовий характер цього матеріалу відіграють особливу роль у використанні його як хронологічного критерію та у визначенні напрямків економічних зв'язків з іншими центрами античного світу.

Нагромадження речей цієї категорії іде дуже швидкими темпами, тому фіксація і вивчення їх потребує уніфікації термінів, системи описів, вироблення типології на основі об'єктивних критеріїв.

У цій праці використано частину амфорного матеріалу, що походить з Ольвії. Вся багаторічна робота по збору та аналізу його може бути зведена до таких процесів.

1. Підрахунок фрагментів амфор при польових роботах сприяє встановленню процентного відношення їх до інших видів знайденої кераміки. Іноді на основі візуального вивчення можна зафіксувати і відносну перевагу тих чи інших типів.

2. Частина екземплярів, що потрапила до камеральної обробки, продовжує вивчатися. Відомі типи фасоських, сінопських, гераклейських та інших амфор визначаються досить точно за аналогіями і візуально встановленими ознаками — якістю глини, характер окремих деталей, клейма тощо.

3. Після попередньої обробки лише незначна частина матеріалу досліджується, публікується і йде в науковий обіг.

Недоліком такої системи є те, що певна частина ольвійських амфор залишається невизначеною, оскільки не всі матеріали можна віднести